

KONFERENCIA

az MMA Művészetelméleti Tagozatának
szervezésében

KÁNONVÁLTÁS

MMA Irodaház

2021. december 9–10.

MMA

TARTALOM

A konferencia programja	4
Témavázlat a Kánonváltás című konferenciához	6
Sturcz János: <i>A konferencia céljairól, „elméleti” alapkérdéseiről, „örök” értékekről és aktuális intézményekről a magyar kulturális életben</i>	10
Békés Márton: <i>Kulturális szuverenitás – konzervatív korszak felé</i>	11
Farkas Attila: <i>A dráma új felvonása: művészet és politika</i>	12
Kucsera Tamás Gergely: <i>A Magyar Művészeti Akadémia a nemzeti kulturális kánonképzésben</i>	13
Nagy Kristóf: <i>A Soros Alapítvány képzőművészeti támogatásai Magyarországon: A nyolcvanas évek második felének tendenciái</i>	14
Falusi Márton: <i>Irodalmi intézményesség a XXI. században</i>	15
Windhager Ákos: <i>Kánon, koncert, közízlés (1920–2020), avagy a Greguss-jutalom és utóélete</i>	16
Horkay Hörcher Ferenc: <i>Politika és művészetelmélet a '68-as paradigmában: a posztmodern gondolkodás kritikája Sir Roger Scrutonnál</i>	17
Gróh Gáspár: <i>Az idő rostál, nem a kritikus</i>	18
Sulyok Miklós: <i>A magyar organikus építészet kanonizációja: a Pécs Csoporttól és Makovecz Imre magán Mesteriskolájától a Magyar Művészeti Akadémiáig</i>	19
Wesselényi Garay Andor: <i>Elitváltás vagy kánonváltás? Kortárs magyar építészet, 2010–2020</i>	20
Csáji Attila: <i>Miért válhat torzképpé, ami lehetne erőforrás? Töprengések értékrendünk, képzőművészetünk kapcsán</i>	21
Szemadám György: <i>A No. 1. csoportról és az 1960–70-es évek képzőművészeti életéről</i>	22
Keserü Katalin: <i>Kánon, művészet: 1980-as évek</i>	23
Sturcz János: <i>A kortárs magyar képzőművészeti életéről, személyes nézőpontból</i>	24

Kánonváltás-konferencia
A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti Tagozata szervezésében

Magyar Művészeti Akadémia Irodaháza
1062 Budapest, Andrásy út 101. Rendezvényterem (2A emelet),
2021., december 9-10.

I. NAP

9.30 Regisztráció

I. A kánonelméletről röviden

Levezető elnök: Kucsera Tamás Gergely

10.00–10.30 Sturcz János: *A konferencia céljairól, „elméleti” alapkérdéseiről, „örök” értékekről és aktuális intézményekről a magyar kulturális életben*

10.35–10.55 Békés Márton: *Kulturális szuverenitás - konzervatív korszak felé*

10.55–11.20 Kávészünet

11.20–11.40 Farkas Attila: *A dráma új felvonása: művészet és politika*

II. „Ellensúly”. Intézmények a „balliberális” kánon kiegyensúlyozásában

Levezető elnök: Solymosi Tari Emőke

11.45–12.05 Kucsera Tamás Gergely: *A Magyar Művészeti Akadémia a nemzeti kulturális kánonképzésben*

12.05–12.40 Hozzászólások

12.40–14.00 Ebéd

14.00–14.20 Nagy Kristóf: *A Soros Alapítvány képzőművészeti támogatásai Magyarországon: A nyolcvanas évek második felének tendenciái*

14.25–14.45 Falusi Márton: *Irodalmi intézményesség a XXI. században*

14.45–15.10 Szünet

III. Kánonkérdések, kánonból kirekedt értékek és hatalmi, politikai viszonyok az egyes művészeti ágakban

Zene

15.10–15.30 Windhager Ákos: *Kánon, koncert, közízlés (1920–2020), avagy a Greguss-jutalom és utóélete*

Színház

15.35–15.55 Lukácsy György: *Beszélgetés Vidnyánszky Attilával a kortárs magyar színházi életről, kultúráról és oktatásról*

16.00–17.00 Hozzászólások – Vita

II. NAP

9.30 Regisztráció

I. Kánonelméletről röviden

Levezető elnök: Falusi Márton

10.00–10.20 Horkay Hörcher Ferenc: *Politika és művészetelmélet a ,68-as paradigmában: a posztmodern gondolkodás kritikája Sir Roger Scrutonnál*

II. Kánonkérdések, kánonból kirekedt értékek és hatalmi, politikai viszonyok az egyes művészeti ágakban

Tánc-színház

10.25–10.45 *Beszélgetés Bozsik Yvette-tel kortárs magyar táncról, színházi életről, kultúráról és oktatásról*

Irodalom

10.45–11.05 Gróh Gáspár: *Az idő rostál, nem a kritikus*

11.05–11.30 Kávészünet

Építészet

11.35–11.55 Sulyok Miklós: *A magyar organikus építészet kanonizációja: a Pécs Csoporttól a Magyar Művészeti Akadémiáig*

12.00–12.20 Wesselényi Garay Andor: *Elitváltás vagy kánonváltás? Kortárs magyar építészet 2010-2020*

12.20–12.40 Hozzászólások

12.40–14.00 Ebéd

Képzőművészet

Levezető elnök: Sulyok Miklós

14.00–14.20 Csáji Attila: *Miért válhat torzképpé, ami lehetne erőforrás? Töprengések értékrendünk, képzőművészetünk kapcsán*

14.25–14.45 Szemadám György: *A No.1. csoportról és az 1960-70-es évek képzőművészeti életéről*

14.45–15.05 Hozzászólások

15.05–15.25 Keserü Katalin: *Kánon, művészet: 1980-as évek*

15.30–15.50 Sturcz János: *A kortárs magyar képzőművészeti életről személyes nézőpontból*

15.50–16.00 Szünet

16.00–17.00 Vita

A vita résztvevői: Gaál József, Lajta Gábor, Szurcsik József, Wehner Tibor
 Moderátor : Sturcz János

Témavázlat a Kánonváltás című konferenciához

A Művészetelméleti Tagozatban folyó szakmai diskurzusban megalakulásunk óta folyamatosan és hangsúlyosan van jelen a kortárs művészeti, kulturális kánon kérdése. A legkülönbözőbb művészeti ágakban dolgozó szakemberekként egybevágó tapasztalatunk a Magyarországon uralkodó kánon mesterségessége, erőszakoltsága, egyetlen értékrendhez, pontosabban éppen az értékek megkérdőjelezésén alapuló posztavantgárd, posztmodern szemlélethez igazodása, elavultsága, megmerevedettsége. Kulturális életünket áthatják a művészetén kívüli, politikai szempontok és csoportérdekek, a posztmodern, posztkommunista kánont politikai, hatalmi alapú kirekesztés, belterjesség, a különböző értékrendek artikulációjának, az eltérő művészetfogalmak és kánonok „békés egymás mellett élésének” lehetetlensége, az ignorancia, az elhallgatás jellemzi, a „negatív emlékezet”, a történelemhamisítás veszélyezteteti. A jelenkori magyar művészeti kánon nem szakmai konszenzus, hanem egy hatalmi konstrukció végeredménye, a késő kádárizmusból megörökölt szemléletmód és esztétika terméke, amely egy szűk, privilégiumaihoz ragaszkodó elitnek az egész hazai művészeti szcénára ráerőszakolt diktátuma.

Mivel őszintén tartunk a hazai kultúra jelentős értékeinek és sokszínűségének elvesztésétől, első lépésként egy konferencia keretén belül a nemzetközileg is erősen megkérdőjeleződött posztmodern kánon elméleti premisszáinak megvitatására, az azon kívül eső művészeti jelenségek bemutatására és a hazai posztkommunista kánon problémáinak tényszerű feltárására teszünk kísérletet.

A konferencia központi kérdése, hogy történt-e kánonváltás az 1989-es politikai változást követően a magyar kultúrában, a különböző művészeti ágakban, vagy lényegében a késői Kádár-rendszer értékrendje és az azt biztosító hatalmi-intézményi rendszer öröklődött tovább. Ha nem történt változás, miért nem? Egyáltalán kell-e, indokolt-e új vagy más kánon, van-e empirikus alapja, magyarán létrejött-e egy olyan, az uralkodó kánonba nem illeszkedő, vagy azon kívül rekesztett művészet, amely új kánon vagy kánonok létrejöttét igényli? Mennyiben eltérően játszódtak le ezek az események a különböző művészeti ágakban?

Érjük be annyival, hogy a jelenleg uralkodó, a késő szocializmusban kialakult, neoliberalis értelmiségi elit által létrehozott és a balliberális politika által támogatott kánon mellett legyen egy másik? Elég csak két egymással ellentétes kánon vagy többre volna szükség? Vagy éppenséggel egy kánon is elég, amelynek csak az alapvető humánus értékekben kellene megegyeznie és a kánonkérdést kizárólag szakmai alapon folytatnia? Talán nincs is valódi szemléleti, esztétikai eltérés a politika által kettéosztott kánon között, s valójában egy kánon van, melyen belül külön kell kezelni a kánon elméleti kérdéseit és az egzisztenciáért folytatott küzdelmet?

Szemlélet- és értékváltásra is szükség van vagy elegendő az elegáns és semmilyen változtatásra nem ösztönző kérdésfeltevés? Elegendő csak kérdéseket feltenni, vagy itt lenne az ideje állításokat is tenni? A magam részéről az utóbbi álláspont híve vagyok. Annál is inkább, mert úgy látom, hogy az utolsó utáni pillanatban vagyunk, az európai gazdaságot, társadalmat és kultúrát éppen bedarálja az amerikai kulturgyarmatosítás, a magyar kulturális életet felszámolta a politikai acsarkodás, mert szerintem a kultúra lényege éppen a belső szakmai diskurzus, ami a hazai szellemi életből teljesen hiányzik, s minden fél a saját „véleménybuborékában” él és (el)beszél.

„Kánonváltásnak” vagy az „egykánonrendszer” megszüntetésének csak akkor van értelme és lehetősége, ha a különböző művészeti ágakban ki tudjuk mutatni olyan jelentős értékek, alkotások, szellemi, művészeti jelenségek, életművek és alkotók jelenlétét, amelyek kívül rekednek a mainstream kánonon, indokolják egy új kánon elméleti körvonalazását, megfogalmazását.

Ugyancsak fel kell tárnunk az uralkodó posztmodern-poszt-kommunista kánon politikai-hatalmi problémáit. A belterjesség, a diszkrimináció tényszerű igazolására, egyedi esetek bemutatására van szükség. Olyan történetek feltárására, amelyek világossá tehetik egy megmerevedett és végletesen központosított, látszólag az állami intézményrendszeren kívüli, valójában az egész művészeti életet keresztül-kasul behálózó hatalmi hierarchia meglétét. Világos, hogy a kánonnal kapcsolatos területek közül ez a legingoványosabb, legproblematicusabb, hiszen a jelenkori kirekesztés nem mindig nyilvánosan zajlik, gyakran csak pletykákból, városi legendákból ismeretek, személyes sérelmekkel, indulatokkal terheltek. Azonban éppen a magyar kulturális élet megtisztulása szempontjából is fontos, hogy a nehezen kihámozható tényeket, eseményeket és sérelmeket a szubjektivitástól megszabadítva feltárjuk, s mozaikkockáinként összerakva az összképet rekonstruáljuk. Csakis a művészek és teoretikusok egyéni tapasztalataira számíthatunk, melyek nyilvánosságra hozatalában egyszerre szükségeltetik kurázi és önmérséklet.

A kánonnak nélkülözhetetlen eleme a múlt, mely a jelenbeli legitimitáció és hatalom alapvető eszköze. Ennek megfelelően a jelen művészeti értékeinek, a kortárs művészeti alkotások befogadóinak, interpretálóinak manipulációja mellett folyamatosan zajlik a múlt értékeinek kisajátítása, „megrostálása”, a politikai célzatú, „aktív felejtés”. A posztkommunista kánon szempontjából különösen fontos a közelmúlt, az 1989

előtti történelem újraértékelése. A konferencián remélhetőleg a történelemhamisítás néhány jellegzetes példájának elemzésére is sor kerül.

Elképzeléseim szerint ezen a konferencián nem annyira a kánon elméleti, filológiai kérdéseivel foglalkoznánk, hiszen ezt már irodalomtörténészeink a '90-es évek óta jó néhány, akár az akadémiánkon is szervezett konferencián megtették, és a *Magyar Művészet* is folyamatosan publikál ilyen témájú írásokat. Most inkább a jelenlegi, uralkodó kánon(ok) gyakorlati, kvázi politikai, hatalmi problémáiról, látszatjellegéről, kettéhasadtságáról, kiegyensúlyozatlanságairól, elavultságáról, igazságtalanságairól elmélkednénk. Mivel a kánon sok szempontból politikai, hatalmi kérdés, ész- és időszerű is, hogy végre politikai kategóriákban is beszéljünk róla.

Sturcz János

STURCZ JÁNOS

művészettörténész, egyetemi tanár (MKE),
az MMA rendes tagja

***A konferencia céljairól, „elméleti”
alapkérdéseiről, „örök” értékekről és aktuális
intézményekről a magyar kulturális életben***

Bármely művészeti vagy kulturális kánon nyilvánvalóan csak bizonyos mértékben fix értékek alapján lehetséges, amellyel a különböző teljesítmények összemérhetőek, megítélhetőek. A balliberális oldal kánonjának alapjául szolgáló posztmodern teóriák azonban eleve alkalmatlanok a kánonképzés szempontjából, hiszen az értékek folyamatos megkérdőjelezése, a fix pontok elbizonytalanítása jellemzi őket.

Ez a relativizálás, a minden értéket megkérdőjelező cinizmus mára az abszurditás szintjére jutott, és nemcsak önmagát kérdőjelezi meg, sőt számolja föl, de a több mint száz éve tartó modern és posztmodern kánon alapjául szolgáló romboló szellem totális és életveszélyes pusztításig vezetett.

Olyan, a kulturális diskurzust és a hazai értelmiség egy részét is befolyásoló szélsőséges mozgalmak, mint a BLM, az RFSO vagy az Antifa akcióiban, szobordöntéseiben, keresztény templomok felgyújtásában, nyílt rasszizmusban, a más véleményen lévők elleni fizikai atrocitásokban, fosztogatásaiban és rendőrgyilkosságaiban világossá vált az újbaloldali szemléletmód kultúra- és emberellenessége. Az eredendően változó kánon már csak ezért is átalakításra, alapkritériumainak újragondolására, szellemi és morális megújulásra szorul, és szükségessé teszi a humán értékek megerősítését, a hozzájuk való visszatérést.

BÉKÉS MÁRTON

a XXI. Század Intézet igazgatója,
a *Kommentár* főszerkesztője

***Kulturális szuverenitás
– konzervatív korszak felé***

Az állam stabilitása nagyban függ a kulturális egyediség maradátságától és a kulturális egység fennállásától, ezek ugyanis a nemzeti szuverenitás és a népszuverenitás talaján álló, külső-belső demokratikus önrendelkezés alapjaihoz tartoznak. Annál is inkább így van ez, mert korunkban egyre inkább államfölötti és nemállami szereplők támadják a nemzet-államokat. Ez a küzdelem a szokványos gazdasági és jogi területek mellett pedig egyre inkább a „puha hatalom” terrénumán zajlik, ahol kevésbé észrevehető és nehezebben megállítható, de éppen ezért veszélyesebb tevékenység folyik az állam alapjainak aláásása, vagyis a destabilizálás érdekében. Manapság a nemzeti határokért vívott küzdelem a kulturális határokért folytatott küzdelemmel esik egybe.

FARKAS ATTILA

filozófus, az MMA MMKI tudományos munkatársa,
a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem adjunktusa

A dráma új felvonása: művészet és politika

A művészet szabad és autonóm, csak egy parancsnak kell engedelmeskednie: „*Alkoss szépet!*” Ez az előírás nem szűkíti, hanem tágítja a művész és a műélvező közönség lehetőségeit, egy új univerzum nyílik meg előttük. Másrésről a művészet kölcsönhatásban van a többi társadalmi alrendszerrel, a gazdasággal, a kultúrával, az erkölccsel, a vallással és a politikával, nemcsak ad és kap, hanem amit ad, azt abból hozza létre, amit kapott a többitől. Hasonlóan jár el a többi alrendszer is. Úgy is mondhatjuk, hogy a művészet eszközként használ másokat, de őt is eszközként használják.

Az ember politikus lény és művészeti lény egyszerre, az előadásban a művészet és a politika viszonyát vizsgálom, a dráma újabb felvonását. Ebben az esetben is érvényes, hogy végső soron a nézőtől függ, tragédiának, komédiának vagy tragikomédiának látja-e az eseményeket. A régi dinamika folytatódik, például „a múltat végképp eltörölni” modern hagyománya, ami a szobrok ledöntésében nyilvánul meg a radikális Black Lives Matter részéről. A genderrel a modernitás legdurvább tévedése folytatódik, miszerint uralkodhatunk a természetén. A Frankfurter Iskola képviselői úgy határoztak a felvilágosodás dialektikáját elemezve, hogy a „kultúripart” komolyabban veszik, „mint ahogy az maga szeretné”. Ezt tőlük és másoktól mindenki megtanulta, nem csak a baloldal.

A mai politizálás, nemkülönben a művészet jórészt a digitális tömegmédiacsatornáin teremődik. Ez érzékenyen érintette a huszadik század során kialakult és 1968-cal megpecsételődni látszott európai munkamegosztást és tulajdonviszonyt. A dolgok alapvető rendjének nemzedékek sora azt tekintette, hogy a kultúra lényegében baloldali privilégium. Az új évszázadban valószínűleg másképp lesz, de bármit hoz a jövő, az biztos, hogy konfliktusokon keresztül hozza.

KUCSERA TAMÁS GERGELY

művészetfilozófus, az MMA levelező tagja, volt főtktára

**A Magyar Művészeti Akadémia
a nemzeti kulturális kánonképzésben**

Kánon vagy kánonok? Már a kérdés mögött is két külön világ áll(hatna), de ritkán reflektálnak erre a témáról szólók. Milyen a hazai művészeti kánonképzés, honnan, kitől indul? Vannak-e kánonképző erővel bíró személyek vagy intézmények? S persze az is kérdés, hogy miért az intézmények állnak az érdeklődés központjában?

Milyen állami vagy társadalmi intézményeket kapott – mintegy hagyatékként – a társadalmi-politikai átalakulások idejére hazánk a kommunista diktatúra második időszakától, mit jelentett a kettős beszéd a művészeti szférában? Mivé lett a kettős magyar társadalom – koncepció (?) – szellemi és gyakorlati öröksége ebben az időben? Húsz év átmenet?

Végül: a Magyar Művészeti Akadémia 2011 előtt és után, avagy mi az időfeletti, s mi az időn túli?

NAGY KRISTÓF

a Közép-európai Egyetem (CEU) doktorandusza

A Soros Alapítvány képzőművészeti támogatásai Magyarországon:

A nyolcvanas évek második felének tendenciái

A Soros Alapítvány 1984-ben jelent meg Magyarországon, és a Műcsarnokkal együttműködésben intenzív, ám az alapító számára mégis periférikus tevékenységet folytatott. Az előadás alapját képező kutatás a Soros Alapítvány 1984 és 1989 közötti tevékenységének a magyar képzőművészeti mező külső és belső viszonyaira gyakorolt hatását vizsgálja. Ezen belül arra keresi a választ, hogy a képzőművészeti támogatások formái és irányai milyen tágabb ideológiai és politikai kontextusba illeszkedtek.

A Soros Alapítvány 1980-as évek második felében nyújtott támogatásai a művészeti rendszerváltozás részeként értékelhetők: a kulturális hegemoniáért folytatott küzdelemben sikeresen formáltak meg és tettek dominánssá addig ellenhegemonikus művészeti gyakorlatokat. A késő kádári művészeti hegemoniával szemben először jelent meg a kortárs művészeti logika Magyarországon, amely a nyugati típusú művészeti világ kontextusába helyezte a lokális művészetet. Azonban ez a folyamat nem egy pusztán fentről lefelé tartó, előre kitalált ideológiát a gyakorlatba átültető működés volt. A képzőművészeti programban részt vevő művészettörténészek és kurátorok nem egyszerűen egy központi direktívának engedelmessé váltak, hanem a saját ízlésrendszerükhöz és művészeti preferenciáikhoz igyekeztek igazítani az Alapítvány támogatásait. Ezek az eltérő normák és célok pedig folyamatos súrlódásokhoz vezettek a képzőművészeti programban részt vevő hazai és nemzetközi szereplők között.

Mindez – nem önmagában, hanem további folyamatokkal és intézményekkel karöltve – új típusú anyagi és szimbolikus függőségeket alakított ki, amelyekben a magyar és a kelet-európai művészet félperiférikus, alárendelt helyzetbe került a globális művészeti világ hatalmi struktúrájában, és így önmaga európaiságának állandó külső és belső bizonyítására kényszerült.

FALUSI MÁRTON

költő, író, irodalomtörténész,
az MMA MMKI tudományos főmunkatársa,
a *Magyar Művészet* főszerkesztője

Irodalmi intézményesség a XXI. században

A kulturális kánon, valamely közösség identitáskészlete, értékes valóságainak foglalata, a történelméről szóló elbeszélések és értelmezések összessége, egyszerre szándékolt és szándékoltalan tevékenységekből formálódik szakadatlanul. Közkeletű vélemény, hogy a magyar kulturális identitás középpontjában az irodalom áll – vagy legalábbis hosszú ideig az állt –, amely ekként számos politikai és kulturális érték, tényező, érvrendszer, törekvés olvasztótégelye.

Talán e hagyományból fakad, hogy a nyilvánosság szereplői napjainkban is gyakorta határozzák meg pozíciójukat irodalmi alkotók és művek révén. Kérdés, hogy a tág értelemben vett politikai és az esztétikai megfontolások, kategóriák, hitek és ítéletek milyen kapcsolatban vannak egymással, miként interferálnak. Előadásomban a kánonnak ezt a két oldalát, az irodalmi és az irodalmon túli, intézményi szempontból vizsgálom. A kortárs magyar irodalmi mező színterei – a szándékolt kánonalakítás eszközeiként – milyen funkciót töltenek be, hogyan működnek, alakítják dinamikusan a kulturális-politikai közösség identitását?

WINDHAGER ÁKOS

művelődéstörténész, az MMA MMKI tudományos munkatársa

Kánon, koncert, közízlés (1920–2020), avagy a Greguss-jutalom és utóélete

Az ágazati esztétikák kánonjait elemző konferencia kulcskérdése, hogy mely testületek, milyen elvek és felhatalmazás alapján, miként deklarálták a kánont, és az hogyan hatott a kulturális életre. A magyar zenetudományban konszenzus alakult ki arról, hogy napjainkban nem beszélhetünk hazai zenei kánonról. Azonban korábban, 1913 és 1941 között a Kisfaludy Társaság még arra törekedett, hogy a magyar zenei kánont a kortárs művek áttekintése alapján formálja, gondolzza és érvényesülését támogassa. Az öt alkalommal kiosztott zenei Greguss-jutalom díjazott darabjainak sorsa az elmúlt száz év magyarországi hangversenyéletét is jellemzi.

Az előadás kulcskifejezései – kánon, koncertrepertoár és közízlés – együtt adnak képet a zenekultúra állapotáról. Az egykori konzervatív kánontörekvés mögött a mára elfeledett szellemtörténeti irányzat fedezhető fel, amelyet a zenei életet meghatározó alkotók, művészek és esztéták, valamint a társművészetek számos alakja (például Kosztolányi Dezső, Márai Sándor és Berény Róbert) is „magától értetődőnek” gondolt. Azonban ez az irányzat Molnár Antallal sírba szállt. Az ehhez kapcsolódó, kánont alakító és reprezentáló koncertélet fénykora Dohnányi Ernő munkásságához köthető. Karmesterként – a korábbi alapokra épülő – virágzó és modern filharmonikus életet hozott létre. Ez a magas szintű együttesjáték, hangzáskultúra és modern koncertrepertoár, valamint az azzal fejlődő közízlés veszett el 1938 és 1953 között.

Az áttekintés az egykori kánontörekvés célját, elveit és eszközeit mutatja be, majd azokra a művelődéstörténeti folyamatokra utal, amelyek ma is meghatározzák a zenei közéletet.

HORKAY HÖRCHER FERENC

az NKE Politika- és Államelméleti Kutatóintézet kutatóprofesszora,
az ELKH Filozófiai Intézet tudományos tanácsadója

Politika és művészetelmélet a '68-as paradigmában: a posztmodern gondolkodás kritikája Sir Roger Scrutonnál

A nemrég elhunyt Sir Roger Scruton a kortárs angolszász típusú konzervatív gondolkodás meghatározó alakja. A konferencia szempontjából azért fontos az életműve, mert a politikai filozófusként ismert gondolkodó először esztétikát tanult, s életművén végigvonul a kortárs művészet és elméletének kritikája. Élete utolsó évében a brit kormány felkérésére először vezetője, majd társvezetője volt a *Jobban építeni, szebben építeni* elnevezésű bizottságnak, amely a brit településfejlesztés számára dolgozott ki esztétikai javaslatokat. Ráadásul maga is gyakorló művész volt, több regényt adott ki, és operát is írt.

Az előadásban arra a kérdésre keresem a választ, mi a kifogása Scrutonnak a posztmodern művészetrel és elméletével kapcsolatban. Az előadás három részből fog állni.

Először azt vizsgálom meg, milyen kontextusban született meg Scruton *Futóbolondok, csalók, agitátorok. Az újbaloldal gondolkodói* című műve, miért tartom szerencsétlennek e műve hangfekvését és miért tartom sajnálatosnak, hogy fogadtatástörténetét e műve határozta meg.

Másodszor *A szépről* című általános esztétikai műve alapján azt próbálom meghatározni, hogy miben látja a posztmodern művészetfelfogás legnagyobb problémáját. E tekintetben e felfogás két pontjára fogok koncentrálni: a szépségtől való menekülésre és a megszenstségtelenítésre.

Harmadszor Scruton építészetelméletével foglalkozom *After modernism* című tanulmánya alapján. Arra keresem a választ, miben látja itt a posztmodern problémáját, s merre keresi a kiutat. Szerinte az építészetben már a modernizmus is eltévedt, amikor elvetette az évszázados építészeti normák használatát. A posztmodern maga is kritizálja ezt, de úgy, hogy ez az irányzat viszont már minden hagyományos esztétikai (m)értéket elvet, s a magas kultúrát együtt tárgyalja a giccsel. Scruton azonban lát reménytelen jeleket is, e példáival fejezem be az előadást.

GRÓH GÁSPÁR

irodalomtörténész, a Magyar Szemle főszerkesztője

Az idő rostál, nem a kritikus

Az elmúlt évtizedekben indulatos viták tárgyaként időről időre napirendre került a művészeti kánonok kérdése. Ezek jelentőségét az adja, hogy a kánon messzemenően befolyásolja a művészet és a művészek sorsát: közügy. Nem művészeti kérdés tehát, hanem valami más. De mégis mi? A kritikusok, a művészet- és irodalomtörténészek dolga a kialakítása? És ha igen, van-e elegendő felelősségérzetük ahhoz, hogy ezt a szerzett jogot méltóképp gyakorolják?

A kánon a művészek és művek olyan külső megítélése, amelyet művészetén kívüli érdekek befolyásolnak. Az elismerések, ösztöndíjak osztásánál, a közönség szemléletének alakításakor, általában kulturális hatalomtechnikai ügyekben megkerülhetetlen, sőt, hosszabb távon kijelölhet olyan irányokat, amelyek akár a múltat is átírhatják. Itt már nem szellemi, hanem emlékezetpolitikai kérdésekről van szó, amelyekben a kánonviták centruma kívül esik azon a tárgyon, amelyről folyik: a látszólag szellemi-művészeti értékekről folyó diskurzus valójában egy anyagi és politikai érdekek vezérelte küzdelem része.

A kánon azonban nem csak a győzteseké, korántsem egynemű. Az uralkodó értékrend mellett vannak kizsorított, alárendelt, alternatív kánonok, az erőssorrend nem jelent abszolút és végleges érték(sor)rendet. Nincsenek örök életű hatalmak, nincs végleges kánon. Minden kánon múlandó, de hosszabb távon mégis kialakul valamiféle közmegegyezés.

Az irodalomban Balassi, Kölcsey, Csokonai, Berzsenyi, Vörösmarty, Petőfi, Arany és a hozzájuk mérhető nagyságok nem azáltal a legnagyobbak, hogy aktuálisan miként vélekednek róluk, bár időlegesen ki lehet ejteni bárhonnán bárkit, ahogyan be is lehet emelni a kánonba arra méltatlanokat. Voltak évtizedek, amikor Adyt, máskor Babitsot helyezték irodalmi B listára, de hiába volt kedvezményezettje a hivatalos „kánonpolitikának” Illés Béla vagy Csáki-Maronyák József, az ő nagyságuk elfogadását kierőszakoló hatalmi rendszer bukásával a helyükre kerültek. Vagyis, kedves kultúrharcos barátaim, vegyük tudomásul a Prédikátor tanítását: az idő az úr mindenekben – az idő rostálja a műveket is. Azaz: a kánont nem csinálni kell, hanem fölismereni.

SULYOK MIKLÓS

művészettörténész, az MMA levelező tagja

A magyar organikus építészet kanonizációja: a Pécs Csoporttól és Makovecz Imre magán Mesteriskolájától a Magyar Művészeti Akadémiáig

Van-e, lehet-e kánonja az építészetnek, s ha igen, miben áll? A megrendelések mennyiségében, a sajtó értékelésében, a tananyagválasztásban? A nemzetközi hírnévben? Az állami támogatottságban?

Előadásomban a magyar organikus építészet elfogadottságának alakulását vizsgálom a hatvanas–hetvenes évek marginális helyzetétől a kilencvenes évek sikerein át a Makovecz Imre alapította magánegyesület 2011-es állami akadémiai köztestületté válásáig.

Az út főbb állomásait a következő épületek fémjelzik: Sevilla, a világkiállítás magyar pavilonja, 1992, Makovecz Imre; Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark, 1991–1998, Csete György, és nem épület, de talán a leglényegesebb: a 2022/2015. (XII. 29.) kormányhatározat Makovecz Imre életművének gondozásáról.

A hetvenes évek mély megtagadottságából mintegy negyven év alatt a magyar organikus építészet elérkezett a hivatalos állami elismertségbe. Ez a megtagadottság a Pécs Csoport sorsát és Makovecz Imre pályájának indulását jellemezte.

A történetet a két alapító atya, Makovecz Imre és Csete György pályáján és épületein keresztül vizsgálom.

WESSELÉNYI GARAY ANDOR

építészmérnök, egyetemi tanár, az MMA MMKI tudományos főmunkatársa

Elitváltás vagy kánonváltás?**Kortárs magyar építészet, 2010–2020**

Előadásom erős állítása, hogy az elmúlt évtized építészeti termelését leginkább meghatározó esemény a 2010-es kormányváltás volt. Szimbolikus és gazdasági értelemben is kiemelt pozícióba került az építés és ezzel az építészet is, amely egyszerre alakította át szinte a teljes vertikumot. Annak érdekében, hogy kiaknázható legyen az építésben rejlő gazdasági potenciál, átalakult a műemlékvédelem, egyszerűsödtek a hatósági eljárások, a szimbolikus építészeti gesztusok rendszere pedig új erőterbe helyezte a rekonstrukciókat.

Mindez természetesen nem hagyta érintetlenül az építészeti kritikát, illetve új kihívásokat teremtett az oktatásban. Az építészetkritika politikai nézetek eszközzé vált, az oktatáson belül pedig érne látszik a racionalista-utilitarista tervezésmethodikák korrekciója egy olyan irányba, amely a történeti építészet példáiból kiindulva, a térosztás szempontjából is reziliensebb házakat eredményez.

Rövid beszámolómm második kulcsállítása, hogy az építészetben belül lezajlott szimbolikus szerepváltás ugyanakkor – az organikus építészet 2010-es optikai térnyerése ellenére – nem járt kánonváltással, amelynek az építészet piacorientáltsága, továbbá a mindenkori hatalomhoz fűződő inherensen szoros kapcsolata mellett még számos egyéb – többek között – oktatás-szerkezeti oka is van.

A hozzászólás célja, hogy ezen tényezőket csokorba szedve rámutasson arra a különbségre, amely a kánon- és elitváltás között tapasztalható, bemutassa az építészet kultúrkampányokkal szemben mutatkozó viszonylagos ellenálló képességét, végül pedig felvázolja azokat a feltételeket, amelyek a mindenkori kánonpozíció elfoglalásához szükségesek.

CSÁJI ATTILA

képzőművész, az MMA rendes tagja

Miért válhat torzképpé, ami lehetne erőforrás? Töprengések értékrendünk, képzőművészetünk kapcsán

Átformálódó világunkban a kánonok kiigazítása és átírása megkerülhetetlen.

A kultúra egy sajátos hatásláncban és érzékelési hálóban formálódik, alakul. A kulturális behódolás leggyakoribb formája olyan mércék átvétele és rákényszerítése egy-egy nemzeti kultúrára, mely tartalmaz részleges igazságokat, de saját, igazi értékeit nem érzékeli, kiszórja. Ez gyakran általános elvárássá válik és szinte észrevétlenül a kánon meghatározó elemévé lesz. Önértékelési zavar, amely a legtöbb esetben nem is tudatosul. Mégis kihat létünk egészére. Mindennapjainkat, tevékenységünket befolyásolja.

Történelmünk, művészettörténetünk szemlélete nem a múlt idézgetése csupán. Erőforrás. A kultúra egy közösség termékenyítő-élő szövete, talaja, amely továbbélését szellemileg biztosítja. Olyan, mint a DNS a sejteknél, mely az örökletes tulajdonságokat viszi át sejtről sejtre. A kultúra a megőrzésben és a folyamatos megújulásban hasonló szereppel bír. A távlatokban gondolkodó gyarmatosítók a kultúra megszállásával próbálják megfosztani a közösséget identitásától. Látszólag békés körülmények között egy közösség szétzúzása leginkább így történhet.

Így válhat torzképpé az, ami lehetne erőforrás.

SZEMADÁM GYÖRGY

festőművész, író, az MMA rendes tagja

A No. 1. csoportról és az 1960–70-es évek képzőművészeti életéről

Az előadó oral history interjú módjára közvetlen szereplőként tárja föl a No. 1. csoport és az 1970. május 8–11. között általa a Fővárosi Állat- és Növénykert oroszánbarlangjában rendezett kiállítás történetét.

Az 1960-70-es évek fordulóján Lisziák Elek, Kecskeméti Kálmán, Orvos András és Deák László is úgy gondolta, hogy egy művészeti csoportot kell létrehozni, hátha így a Mindenható Lektorátussal könnyebben elfogadhatóak lesznek a műveik. A csoport neve No. 1. lett, amelyről ezt írja a Kortárs Magyar Művészeti Lexikon: „1969 – 71 között működő, spontán szerveződő művészcsoport, melyet Deák László, Kecskeméti Kálmán, Lisziák Elek és Orvos András alapított a 60-as évek elején alakult baráti társaságból, mely gyakran találkozott Petri – Galla (sic!) Pál lakásán.”

A csoportnak stílusbeli megkötés nélkül tagja lehetett bárki, aki nem jutott hivatalos kiállítási lehetőséghez. A részvétel egyetlen kötöttsége az volt, hogy a kiállítók az általuk legjobbnak ítélt művel szerepelhettek. Innen származik a csoport elnevezése. Kiállításukat zsűrimentesen szervezték. Első tárlatukon, amelyet Frank János rendezett, az alapítókön kívül Cerovszki Iván, Viski Balázs Csanád és Zeisel Magda szerepeltek. 1970-ben állított ki a csoporttal először El Kazovszkij, Molnár Péter és Szemadám György, Pécsen Bocz Gyula, Kiss Iván és Dombay Győző. A budapesti Állatkertben megrendezett kiállításuk vezetett a csoport szakadásához. Ezt a kiállítást az Állatkert igazgatója zsűriztette. Kovásznai György képeit nem engedték kiállítani, ezért Kecskeméti és Lisziák visszavonták műveiket.

Az előadás során felvillanok a korszak képzőművészeti életének szereplői kollegiális, baráti közelségből ábrázolva, az események emberi és politikai háttérmozzanatait, amelyek segíthetnek a mai fiatal generációknak a kádárizmus világának jobb megértésében. Szó esik többek között a Képző- és Iparművészeti Lektorátusról, Aczél Györgyről és a balatonboglári Kápolna-tárlatokról is.

KESERŰ KATALIN

művészettörténész, az ELTE és a KRE prof. emeritusa,
az MMA rendes tagja

Kánon, művészet: 1980-as évek

Örvendetes tény, hogy a „kortárs” magyar képzőművészet (az 1960-as évektől máig) első szakasza (1960–70-es évek) – szűk körű, majd tiltott megjelenése után – a kanonizáció szakmai, múzeumi, illetve mára műkereskedelmi és nemzetközi szintjein is átment. Igaz, már anélkül, hogy az aktuális aktorok visszamenőlegesen áttekintenék a kanonizáció változó művészettörténeti és kritikai, -elméleti kereteit. Ez a folyamat mind kimerítőbben tapad a hidegháborús politika- és rendszertörténethez, óhatatlanul elősegítve a művészetszemlélet (és a művészetfogalom) szimplifikálódását, a művészet másodrendűsége (reflektív és kritikai oldala) tudatának kialakulását.

Pedig (nálunk) akkor jelent meg a kortárs művészet szemlélésének egyik új „kerete” is (antropológiai/funkcionális alapú művészetelmélet), majd népszerűvé váltak a századelő európai szellemtudományának hajtásai (hermeneutika, ontológia, fenomenológia), miközben a művészetköziség jelensége is összetett művészetfogalmat élesztett újra.

A „’80-as évek” (és a ’90-esek) művészete ennek jegyében (is) született, kanonizációja talán épp ezért késik. Pedig az „új” művészet részben egy komplex kanonizációs kísérlet kiindulópontja és tárgya is volt. (Lásd például: új szenzibilitás, amely – az avantgárd historizálását, egyúttal a történeti fejlődélmélet egyirányúságát feloldandó – a linearitás helyett összetett korszakfogalommal operált.)

A művészi és művészettörténeti/elméleti szándékok összetalálkozásában egyúttal rehabilitálódtak a társadalom „magas” művészetből kizárt kreatív-kommunikációs jelenségei, széles társadalmi elismerést hozva a művészetnek. A kreatív, a kommunikatív, a vizuális jelzők ugyanakkor – szak- és társadalomtudományos, valamint ideológiai és politikai alapon – már nemcsak a kultúra, de mindinkább az egyoldalú, gazdaságalapú civilizáció nélkülözhetetlen alapjaiként különültek el a művészettől.

Ennek a művészetében is összetett és ellentmondásos korszaknak a kanonizációját szeretném elősegíteni néhány életmű vizsgálatával.

STURCZ JÁNOS

művészettörténész, egyetemi tanár (MKE), az MMA rendes tagja

A kortárs magyar képzőművészeti életről, személyes nézőpontból

Meggyőződésem szerint a kultúra lényege a kommunikáció, a belső párbeszéd, az ebből következő szakmai konszenzus és az ezen alapuló kulturális kánon. Ma Magyarországon ez a mechanizmus gyakorlatilag hiányzik, mindannyian a saját véleménybuborékunkban élünk, s közben a politika bekebelezte a kultúrát. Persze nem úgy, hogy a gonosz politikusok kisajátítják a kultúrát, a művészetet, a „szellem emberei” maguk is aktív vagy passzív politikai szereplők.

A politika dominanciájának további súlyos torzító következményei vannak a szellem területére nézve. Legelőször is a dichotómiákban való gondolkodás, a polarizáció baloldali találmánya, a politikai kategóriák - például a konzervatív versus progresszív - átvétele, ráhúzása a kultúrára, művészetre. A politika káros hatását mutatja a militáns, agresszív hangnem, illetve az általános, mindenre érvényes értékek, például a szabadság kategóriájának kisajátítása.

Részben a politika befolyásából következik a mai magyar szellemi élet másik tévedése, a kizárólagos nyugati orientáció. Kezdeti a generációs és hatalmi módszerváltás idejére tehető, amikor a magyar kulturális szcena az elavultnak érzett szocmodern és az aktuális nyugati posztmodern közötti választás „lépéskényszerében” érezte magát. Ma már világos, hogy a művész saját életművébe, illetve a régió és a hazai művészetbe, kultúrába való integrálása, kontextualizálása nélkül a nyugati művészet direkt, kritikátlan átvétele provincializmushoz vezet.

Hogy a politika globálisan is mennyire rátelepedett a kultúrára és milyen pusztítást vitt végbe a művészetben, azt az a tematikai, szemléleti beszűkítés mutatja, amit a political correctness okozott. A nyugati művészeti közegben gyakorlatilag esélye sincs a megjelenésre, főleg nem a sikerre annak a művésznek, akinek munkássága nem foglalkozik, kapcsolódik, nyilvánít egyetlen sajátos, kötelező véleményt a szexuális orientáció, a társadalmi nemek, a „környezetvédelem”, a migráció, a „nacionalizmus” vagy legújabban a „rasszizmus”, a „fehér szupremácia” kérdésében. Ez a véleménydiktatúra szellemileg ugyanúgy beszűkíti a művészetet, mint a totalitárius ideológiák. A hazai diskurzus ideológusai szerint is a társadalmi problémákra való reflexió különbözteti meg egymástól a „jelenkori” és a „kortárs” művészetet. Ennél azonban még nagyobb baj, hogy ez a felfogás kizár minden olyan magasabb szellemi vagy spirituális perspektívát, amely a politikai horizonton felülemelkedve, akár a politikai problémák megoldásához is vezethetne.

A konferencia szakmai felelőse:
Sturcz János PhD, az MMA rendes tagja

Konzulens:
Sulyok Miklós művészettörténész, az MMA levelező tagja

A Művészetelméleti Tagozat vezetője:
Dr. Solymosi-Tari Emőke, az MMA rendes tagja

© Magyar Művészeti Akadémia

© Szerzők

Kiadja a Magyar Művészeti Akadémia, 2021-ben

www.mma.hu

Felelős kiadó: Vashegyi György, elnök
Kiadványterv: JarlDesign

Nyomás: Intendo Stúdió Kft., 1186 Budapest, Vaskút u. 132.
Ügyvezető igazgató: Szabó-Vörös Eszter

MMA